

Háda Béla

Pakisztán és Kína stratégiai kapcsolatrendszer a Musarraf-érában (1999–2008)¹

A pakisztáni–kínai partnerség a 21. század első évtizedének végére egyike a legszilárdabbnak tűnő szövetségi kapcsolatoknak az ázsiai kontinensen. Ennek okait nem a két ország hosszú közös történelmében, vagy kulturális, esetleg politikai rokonságában kell keresnünk, hanem nyers stratégiai érdekeik közösségében, melyek az elmúlt évtizedek regionális kihívásai és a két társadalom igencsak eltérő ideáljai és politikai szerkezete mellett is elegendő kötőerőt jelentettek különleges viszonyuk fennmaradásához. Nagyban elősegítette mindezt, hogy mindkét fővárosban alapvetően pragmatikus szemlélettel közelítettek a másik félhez, előtérbe helyezve a geostratégiai szempontokat, így az ezredfordulóra, az ázsiai földrészt jellemző hatalmi viszonyok globális következményekkel járó átalakulása nyomán az együttműködésük még tovább erősödött. E folyamat meghatározó szakaszát köthetjük pakisztáni részről a Pervez Musarraf kormányzásával jelzett időszakához.

A Pakisztáni Iszlám Köztársaság politikatörténetének e karakteres fejezete 1999. október 12-én a karacsi repülőtér irányítótoronyának elfoglalásával kezdődött, amivel a hadsereg lehetővé tette a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának éléről frissiben leváltott Musarraf tábornoknak, hogy elkerülje az őrizetbe vételt, és – megdöntve a vele szembe forduló Nawaz Sharif miniszterelnök (1990–1993; 1997–1999) kormányát – az ország élére álljon. Szűk kilenc évvel később, mikor a már civilbe öltözött Musarraf az ellene kilátásba helyezett felelősségre vonási eljárás elől kitérve 2008. augusztus 18-ával lemondott a hivatalosan 2001. június 20. óta betöltött elnöki hivataláról, egy olyan korszakot hagyott maga mögött, amely – függetlenül az államfő személyének érzelmeiktől sem mentes megítélésétől – minőségi átalakulást hozott Pakisztán külkapcsolataiban, beleértve a nagyhatalmakkal ápolt viszonyt is. Az alábbiakban e folyamat egy szegletének, a kínai–pakisztáni kapcsolatok stratégiai összefüggéseinek az elemzésére vállalkozom.

„All-weather friends”²

Témánkat szem előtt tartva nem térhetünk ki részletesebben a harmadik pakisztáni katonai hatalomátvétel közvetlen politikai előzményeire. Fontos körülmény azonban, hogy a részben a szakmai körökben olykor negyedik indiai–pakisztáni háborúként is emlegett, 1999. március–június között zajló kargili konfliktus morális/politikai öröksége, részben az azt követő évek feszült indiai–pakisztáni légköre és az ország egyébként közel sem

1 Jelen tanulmány a szerző alábbi kötetben olvasható művének átdolgozott változata: Majoros István (főszerk.): *Háborúk, békek, terroristák – Székely Gábor 70 éves*. ELTE BTK, Budapest, 2012, 247–271. o.

2 A pakisztáni–kínai érintkezésben „kanonizálódott” kifejezések egyike: a felek gyakran e jelzővel szokták ábrázolni viszonyuk kiegyensúlyozottságát. Idézte többek között Li Csao-hszing kínai külügyminiszter (2003–2007) is a 2005. márciusi pekingi nyilatkozatában. Lásd: *Chinese FM on relationship between China, neighbors*. China Daily, 2005. 03. 06. (2012. 02. 12.)

osztatlan társadalmi elégedettségtől övezett) demokratikus „fejlődésének” megtörése két évre szinte politikai karanténba zárta az új iszlámábádi kormányzatot. A kevés kitörési pontok egyikét ebből éppen az évtizedek óta dinamikus fejlődő kínai kapcsolat jelentette, amelynek múltjára – ha csak egy rövid áttekintés erejéig is – e ponton érdemes teret szentelnünk.

Pakisztán 1950. január 5-én, a világon a harmadik nem kommunista (és az első muszlim) államként ismerte el a Kínai Népköztársaságot.³ A két ország 1951. május 21-ével diplomáciai kapcsolatra is lépett.⁴ Jóllehet Pakisztán sem Tibet okkupációjára, sem a koreai háborúban való kínai szerepvállalásra nem reagált elutasítóan, szorosabb együttműködésüket csak a hatvanas évek derekától figyelhetjük meg. 1963 különösen fontos mérföldkő volt ebből a szempontból. Az év januárjában tető alá hozták az első hivatalos kereskedelmi egyezményt a két fél között, majd egy 1962 óta tartó folyamat eredményeként Zulfikár Ali Bhutto pakisztáni és Csen Ji marsall, kínai külügyminiszter 1963. március 2-án kétoldalú egyezmény keretében rendezték a kasmíri határok tekintetében fennálló kérdéseket, nagyjából 5180 négyzetkilométert (Shaksam-völgy) engedve át kínai ellenőrzés alá a tartomány Északi Területeiből (Gilgit-Baltsztán) Kasmír státuszának végső rendezéséig.⁵ Pakisztánnak így már csak Indiával maradt – az ország szempontjából lényegesen nagyobb téttel bíró – területi vitája a kasmíri térségben, és még abban az évben felmerült a nukleáris fegyverkezés gondolata is. Ettől az időszaktól kezdve egészen e sorok születéséig a kínai barátság fenntartása a pakisztáni külpolitikai törekvések egyik legstabilabb elemévé vált, amely mellett kurzustól függetlenül kitartottak.

Kína az 1965-ös indiai–pakisztáni háború során – noha hadviselő félként nem szerepelt – már egyértelműen Pakisztán támogatására vállalkozott, amikor ultimátumot küldött Indiának a nyugati front tehermentesítése érdekében. Miután az USA megtagadta a fegyverreladást mindkét háborús félnek, Kína a muszlim ország első számú fegyverellátójává léphetett elő. 1978–2008 között Peking megközelítőleg 7 milliárd dollár értékben szállított katonai eszközöket a dél-ázsiai országnak.⁶ Az amerikai szankciópolitika a fegyverexport vonatkozásában időről időre (például 1990 után is) felértékelte a kelet-ázsiai hatalom hasonló szerepét a pakisztáni elit szemében.⁷ Peking a háború után kezdte aktívan támogatni a pakisztáni nukleáris ambíciókat is, igaz, eleinte még nem közvetlenül a fegyverkutatások, hanem inkább a technológiai infrastruktúra megteremtése terén. A Banglades függetlenedéséhez vezető 1971-es háború során Kína némi hezitálás után ismét Iszlámábád mellé állt. Az egykori Kelet-Pakisztán indiai segítséggel levezényelt elszakadása megadta a végső lökést a pakisztáni vezetés számára a nukleáris fegyverkezés irányába is, amely ettől kezdve a két ország együttműködésének egyik legtöbbet elemzett és komoly eredményeket hozó terepévé lett. 1986. szeptember 15-én átfogó együttműködési meg-

3 *Establishment of Diplomatic Relations between China and Pakistan*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2011. 09. 05. (2011. 09. 29.)

4 *Establishment of Diplomatic Relations between China and Pakistan*. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, 2012. 01. 25.

5 A szerződés szövegét lásd: *Treaties concerning the non-navigational uses of international watercourses- Asia*. FAO Legislative Study 55, Rome, 1994. 45–47. o. (2011. 09. 29.)

6 Riedel, Bruce – Singh, Pavneet: U.S.-China Relations: Seeking Strategic Convergence in Pakistan. *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper No. 18. January 2010, 4. o.

7 Khan, Rashid Ahmad: *The Pakistan-China strategic partnership*. *china.org.cn*, 2011. 05. 20. (2011. 09. 29.)

állapodást is aláírtak a nukleáris energia békés célú felhasználásáról. A gazdasági kapcsolatok fejlesztése céljából 1982 októberében felállították a Pakisztáni–Kínai Gazdasági, Kereskedelmi és Technológiai Közös Bizottságot, 1989 februárjában pedig megszületik a kétoldalú befektetési szerződés (BIT) is. A specifikus területeken (fegyvereladások, nukleáris együttműködés, kereskedelem) túltekintve a pakisztáni állam számára különösen azokban az időszakokban nőtt meg a kínai kapcsolatok általános jelentősége, amikor az ország diplomáciai mozgásterét a Nyugattal szemben beszűkült. A kilencvenes évek elejére a nemzetközi rendszerben végbement alapvető változások, a szovjet–afgán háború lezárulása és az USA érdeklődésének csökkenése is ilyen fordulatot hoztak Iszlámábád számára. Ezekben az években a Mohamed Ziaul Hakk tábornok elnöksége idején megszaporodott magas szintű találkozók tovább sűrűsödtek. Közülük általában Csiang Cö-min kínai államfő (1989–2002) 1996. decemberi látogatását mint a legmagasabb szintű kontaktust szokták kiemelni.⁸ A nyolcvanas évek derekán megszületett a kínai támogatással futó katonai célú nukleáris program első működőképes eredménye is, a kilencvenes évekre pedig létrejöttek az előfeltételei a pakisztáni külpolitikai pozíciókat is meghatározó, 1998. májusi kísérleti nukleáris robbantásoknak.⁹ A történelem első muszlim atomhatalma nem kis mértékben a kínaiak szakértői és technikai támogatásának köszönhetette értékes szerzeményét.¹⁰ Bár a kargili háború alatt – érthető okokból – Peking nem vállalkozott Iszlámábád nyílt támogatására, a jó viszony töretlen maradt, és az „all-weather friendship” a pakisztáni külpolitika egyik legbiztosabb fogódzójaként élte meg az ország történetének legújabb katonai államcsínyét.

Barátság a hegyek magasában¹¹

A pakisztáni–kínai partnerség mélyülését ebben az időszakban a diplomáciai folyamat szemszögéből a magas szintű találkozók és az ezeken született megállapodások gyorsan növekvő számával illusztrálhatjuk, természetesen csak a fontosabbakat áttekintve. Mint fentebb érintettük, a katonai hatalomátvételt követően az új pakisztáni rezsimnek szembe kellett néznie az elszigetelődés veszélyével. Ebből eleinte két irányban látszott kiút: Egyrészt az iszlám világ országainak hagyományos kapcsolatrendszerén keresztül, másrészt pedig a biztonságpolitikai szempontból fontosabb és a pakisztáni kormányzati rendszerek változásaitól korábban sem igen függő kínai partnerség erősítésével. Nem véletlen tehát, hogy Kína volt az első nem muszlim ország, amelyet Musarraf a hatalomátvételt követően felkeresett.

8 Lásd például Aneja, Urvasi: *Pakistan-China Relations, Recent Developments*. IPCS Special Report 26, June 2006, 2. o.

9 Erről lásd Lavoy, Peter R. – Khan, Feroz Hassan: *Rogue or Responsible Nuclear Power? – Making Sense of Pakistan's Nuclear Practices*. *Strategic Insights*, 3. évf., 2004/2.

10 Lásd „*China's Nuclear Exports and Assistance to South Asia*”. Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, 2009. 03. 19. (2011. 09. 29.)

11 Utalás a „Mélyebb, mint az óceán, és magasabb, mint a hegyek” frázisra, amely erre a szakaszra egy másik elterjedt és sokat idézett fordulattá vált a kínai–pakisztáni barátság jellemzésére a két ország diplomáciai érintkezései során. Idézhető többek között Pervez Musarraf 2006. február 21-én a kínai–pakisztáni diplomáciai kapcsolatok felvételének 55. évfordulója alkalmából tartott beszédéből. Lásd Musharraf: *Pakistan-China friendship „deeper than ocean” Xinhua*, 2011. 09. 15. (2011. 09. 29.)

A még *Chief Executive*-ként regnáló tábornok első ízben 2000. január 17-én érkezett Pekingbe kétnapos látogatásra, ahol Csiang Cö-min elnökkel és Csü Jung-csi miniszterelnökkel (1998–2003) is tárgyalt. A vizit tapogatózó jellege egyértelmű volt, de a távol-keleti hatalom vezetői hamar eloszlatták a kimondatlan pakisztáni aggodalmakat: Kína kifejezte, hogy a katonai hatalomátvételt „szigorúan belügynek” tekinti,¹² és nincs észrevétele vele kapcsolatban.¹³ A baráti légkört persze az is erősítette, hogy a kínai–indiai kapcsolatokban az utóbbi nukleáris fegyverkezése és a hindu nacionalista kormány ehhez kötődő Kína-ellenes retorikája¹⁴ miatt feszületségek keletkeztek, ami felértékelte Pakisztánt a távol-keleti óriás szemében.¹⁵ Jóllehet, Peking semleges álláspontról szemlélte a kargili konfliktust, annak eszkalációja nemcsak katonai szempontból sértette volna biztonsági érdekeit, hanem az iszlám militánsok szerepvállalásán keresztül a kelet-turkesztáni régió (Hszincsiang–Ujgur Autonóm Tartomány) destabilizálódásával is fenyegetett. Mindezt a kínai álláspontot az indiai–pakisztáni ellentét kapcsán óvatos kettősség határozta meg: kész volt kiemelt partnerként kezelni Iszlámábádot, és támogatni önvédelmére tett erőfeszítéseit, de nem volt érdekelt a fegyveres küzdelem kibontakozásában sem konvencionális eszközök, sem pedig aszimmetrikus módszerek, esetleg az iszlám szélsőséges csoportok alkalmazásával. (A kargili válságot követő feszült időszakban ezért Kína mindvégig a tárgyalásokat javasolta partnerének az Indiával fennálló vita rendezése érdekében.¹⁶) Peking hozzájárult az ország felé fennálló pakisztáni adósság átütemezéséhez is. A baráti viszony megerősítése mellett a gazdasági témák kiemelt jelentőségét mutatja, hogy a delegációban Shaukat Aziz pénzügyminiszter és Abdul Raza Daud kereskedelmi és iparügyi miniszter is helyet kapott.¹⁷ A kapcsolatok erősítése e téren logikus törekvés volt, különösen Pakisztán import- és beruházási szükségleteinek kielégítése érdekében. Kína láthatóan konstruktív hozzáállást mutatott a felvetett témákban, ami az ország regionális politikájával is összhangban megerősítette a pakisztáni vezetést abban, hogy számíthat különleges kapcsolatukra.

2001. május 11-től Csü kormányfő ötnapos látogatást tett Pakisztánban a diplomáciai kapcsolatok felvételének 50. évfordulója alkalmából. A vizitot öt országot érintő dél-ázsiai körútjának programjába illesztették be, annak első állomásaként.¹⁸ Tárgyalásai során a kínai miniszterelnök kitért országának beludzsisztáni érdekeltségeire, köztük az arany- és rézkitermelést célzó Saindak projekt újraindítására mintegy 40 millió dolláros tőkeinvestációval. Itt kapott ígéretet Pakisztán a beludzsisztáni Mekran-partvidéken fekvő Gwadar fejlesztésének kínai támogatására, valamint a Gwadar–Karacsi autótút megépítésének

12 Csü Vang-cao külügyi szövegét idézve. Lásd Ho, Stephanie: *Correspondent Report (China-Pakistan)*. Voice of America, 2-258159, 1/18/2000.

13 Lásd Wilkinson, Roger: *Correspondent Report (China/Pakistan)*. Voice of America, 2-258126, 1/17/2000.

14 Garver, John W.: The Restoration of Sino-Indian Comity following India's Nuclear Tests, *The China Quarterly*, No. 168, December 2001, 867–868. o.

15 Rahman, Fazal ur: Pakistan's Evolving Relations with China, Russia, and Central Asia. In Iwashita Akihiro (ed.): *Eager Eyes Fixed on Eurasia*, 1. évf., 2007, 215. o.

16 2001 júliusában, egy hónappal előzőli mandátumának megkezdése után Musarraf végül Agrában találkozott először Vadspáji indiai miniszterelnökkel, jóllehet nem sikerült komoly előrehaladást elérni a feszült viszony oldásában.

17 *Pakistani military ruler begins twoday Beijing visit*. CNN World, 2000. 01. 18. (2011. 09. 12.)

18 *Premier Zhu Rongji Holds Talks with Pakistani Chief Executive*. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, 2001. 05. 14. (2012. 02. 11.)

200 millió dolláros költségére is. Csu a mezőgazdaság, az infrastruktúra és az információs technológia területein szorgalmazott szorosabb együttműködést. A vizit betetőzésképpen hat megállapodás és egy egyetértési nyilatkozat aláírására került sor a két fél között.¹⁹

Még az év december 20–25. között Musarraf ismét Pekingbe látogatott. Útja formailag a diplomáciai kapcsolatfelvétel már említett évfordulójához kötődött, napirendjén pedig leginkább a tágabb térség és a két ország ügyeit érintő konzultációk szerepeltek. Gyakorlatilag ez volt a tábornok „elnökként” való bemutatkozó látogatása kínai partnereinél, miután 2001 júniusában hivatalosan is elfoglalta az államfői széket. Emellett azonban a pakisztáni kormányzat érzékelhetően igyekezett tisztázni a viszonyát több, a külpolitikai helyzetét meghatározó fejleményhez. Ezek a szeptember 11-i terrortámadások nyomán kibontakozó amerikai szövetséghez és az afganisztáni háborúhoz, valamint a december 13-án az indiai parlament ellen intézet terrortámadás pakisztáni szálaihoz kötődtek. Utóbbi összefüggésében a pekingi látogatás demonstráció is volt Musarraf számára, amellyel az ország nemzetközi pozíciójának stabilitását bizonyította. A kínai fél újra megadta partnérének, amire szüksége volt: Peking kifejezte, hogy a két ország kapcsolatát nem kezdhetik ki az Iszlámábádot ért bírálókat. Az új széljárásnak megfelelően ugyanakkor a pakisztáni elnök biztosította Pekinget arról, hogy „teljes szívvel” támogatja az iszlám terrorizmus elleni küzdelmét, amely természetesen az ujugur szakadár mozgalommal szembeni kínai fellépést jelentette.²⁰ Politikai vonatkozásban a látogatásnak tehát jóval több értelme volt, mint ahogy az a konkrét eredményekből kitűnik. Utóbbit egyébként hét, technológiai és gazdasági együttműködésről szóló megállapodás képviseli.²¹

2002. január 4-én, a pakisztáni elnök soron következő kínai vizitjén azonban már lényegesen tartózkodóbb volt a megbeszélés hangulata.²² A légkört az akkor ismét mélyülő indiai–pakisztáni szembenállás rontotta, amely három évvel a kargili háború után felidézte a kortársakban egy újabb kasmíri konfliktus rémképét. Bár Csu miniszterelnök ismét asztalhoz ült Musaraffal, a kínai fél óvatosan érzékeltette, hogy a feszültség nem felel meg az elképzeléseinek. Peking nem kívánta határozott támogatásával fokozni a pakisztáni rizikókésztségét és megakasztani az ígéretesen fejlődő indiai kapcsolatait, érdekei egyre inkább arra ösztönözték, hogy mértéktartásra és párbeszédre bírja a feleket, főként a jobban befolyásolható Pakisztánt. A találkozó nyomán született politikai nyilatkozatok ennek megfelelően a stabilitást és a terrorizmus elleni fellépést helyezték a középpontba.²³ Két nappal később, a SAARC nepáli csúcsertekezletén sokak meglepetésére Musarraf látványos gesztusokat tett Vadzspáji indiai miniszterelnök felé, amiben minden bizonnyal a pekingi beszélgetés konklúziói is közrejátszottak.²⁴

Miután 2002. március 22-én Musarraf elnök és Vu Bang-guo kínai miniszterelnök-helyettes ünnepélyes keretek között útjára indították a korszak egyik nagy közös vállalkozásának számító Gwadar-projekt beruházásait, sűrűsödtek a magas szintű találkozók a két

19 Shabir, Samina – Kazmi, Reema: Economic Effects of the Recently Signed Pak-China Free Trade Agreement. *The Lahore Journal of Economics*, Special Edition, 2007, 177. o.

20 Musharraf backs China over crackdown. *CNN World*, 2001. 12. 22. (2011. 09. 15.)

21 Garver, John W.: China's Kashmir Policies. *India Review*, 3. évf., 2004/1, 10. o. A szerző a találkozó évét tévesen adta meg.

22 *China tempers support for Pakistan*. BBC News, 2002. 01. 04. (2011. 10. 04.)

23 *Musharraf Leaves Beijing for Nepal, China Urges Maximum Restraint*. Beijing Time, 2002. 01. 04. (2011. 10. 04.)

24 *Pakistani President Offers „Friendship” to Indian PM*. Beijing Time, 2002. 01. 06. (2011. 10. 04.)

ország között. Augusztus 2-án a pakisztáni államfő Bangladeszt és Srí Lankát is érintő diplomáciai körútján egy napra Kínában is megállt, ahol – előző pekingi vizitjével ellentétben – Csiang Cö-min elnökkel is találkozhatott. (Júniusban már folytattak egy rövid eszmecsereét Almatiban, a regionális biztonsági konferencián.) A megbeszélések napirendjét újfent a biztonsági kérdések dominálták. Musarraf hangsúlyozta, hogy országa nem kezdeményez háborút Indiával, és tagadta, hogy támogatná a kasmíri felkelőket.²⁵ A kínai elnök ugyanakkor egyértelművé tette, hogy hazája álláspontja nem változott a kasmíri helyzettel kapcsolatban, és továbbra is a békés, tárgyalásos megoldást preferálja.²⁶ A feszültségre azonban csak a két érintett ország vezetőjének 2004. január 5-i, a SAARC 12. csúcstalálkozóján lezajlott tárgyalása,²⁷ illetve – annak eredményeképpen – a kasmíri „hideg béke”²⁸ állapotának kialakulása hozott enyhülést.

2003. március 24–26. között Mir Zafirullah Khan Jamali pakisztáni miniszterelnök (2002–2004) Kínába látogatott. Ő volt az első külföldi méltóság, aki találkozott az új, 2003 márciusában megválasztott negyedik generációs kínai vezetéssel. A vizit során szignált megállapodások főként a vasúti és a turisztikai szektorokat érintették. Kína 500 millió dollárig ajánlott fel kedvezményes kölcsönt a pakisztáni vasúthálózat fejlesztésére, és ígéretet tett egy újabb, körülbelül 300 megawatt teljesítményű nukleáris reaktor felépítésére Chashmában.²⁹ Még ugyanabban az évben, november 1–5. között a pakisztáni elnök a boaoi Ázsia Fórum éves konferenciájának résztvevőjeként tartózkodott Kínában, ahol szignálta a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséről szóló közös nyilatkozatot. Találkozott Hu Csin-tao elnökkel (2002. november –), Ven Csia-pao miniszterelnökkel (2003. március –) és Csiang Cö-min volt államfővel, a párt és a Népköztársaság Központi Katonai Bizottságának elnökével is. A gazdasági kapcsolatok mélyítésének soron következő lépéseként aláírták a kedvezményes kereskedelmi megállapodást (PTA), amely 2004. január 1-jétől lépett életbe, és mintegy 893 pakisztáni terméknek adott átlagosan 18,5%-os vámcsökkenést. Emellett a két elnök november 4-én ellátta kézjegyével a kínai–pakisztáni bilaterális együttműködés irányairól szóló közös nyilatkozatot.³⁰ A dokumentum legnagyobb részét gazdasági témákban irányozza elő a fokozottabb együttműködést, de megjelenik benne a védelmi konzultáció fejlesztésének javaslata, lényegében minden, a témához tartozó területen. Különösen érdekes a hatodik pont, amelyben a felek kimondják, hogy a terrorizmus, extrémizmus és szeparatizmus komoly veszély az egész régió stabilitására, és fokozott együttműködés mellett tesznek hitet az ellenük való küzdelemben. A probléma természetesen közös volt, és a következő pontban kifejtett, az illegális áruk (köztük fegyver és muníció) terjesztésével szembeni fellépés, valamint a bűnözők felderítésében való kooperáció is köthető hozzá. Előzményeihez tartozott, hogy egy hónappal a közös nyilatkozat szignálása előtt, október 2-án a pakisztáni hadsereg végzett Haszan Mahszum ujjur szeparatista vezérrel Dél-Vazirisztán törzsi ügynökség területén. Arra persze aligha volt

25 *Musharraf pledges to ease Indo-Pak tension*. The Tribune, 2002. 08. 02. (2011. 10. 04.)

26 Garver, John W.: *China's Kashmir Policies i. m.* 5–6. o.

27 Ramachandran, T.R.: *Vajpayee meets Musharraf*. The Tribune, Islamabad, 2004. 01. 05.

28 Erről lásd *India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace*. ICG Asia Briefing No 51, 2006. 06. 15.

29 *China to set up another nuclear power plant in Pakistan*. The Economic Times, 2003. 03. 25. (2011. 12. 05.)

30 *Joint Declaration Between the PRC and the IRP on Directions of Bilateral Cooperation*. Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the PRC in the IRP, 2003. 11. 04. (2011. 12. 13.)

esély, hogy a pakisztáni területi status quo megváltoztatásáért küzdő szervezetek Kínából kapnának hathatós támogatást, a fordítottjára azonban sokkal több jel utalt. E téma tehát ilyen összefüggésben főként a pekingi felet foglalkoztatta, és mint alább látni fogjuk, rendre egyre komolyabb súllyal tért vissza a pakisztáni–kínai tárgyalásokon. Peking ugyanakkor újfent megerősítette, hogy elismeri Pakisztán területi épségéhez és szuverenitásához kötődő jogait, míg a másik fél az „egy Kína” elv mellett tett hitet. Ez természetes összhangban állt a szecesszionizmus elutasításával, kijelölve az etnikai önrendelkezéssel szembeni pakisztáni–kínai álláspont közös platformját.

2004. december 14–18. között, Shaukat Aziz miniszterelnök (2004–2007) pekingi látogatásán már 9 megállapodás aláírására került sor, egyebek mellett a kereskedelem, a szoftverfejlesztés, az agráripár és az energiaszektor vonatkozásában, valamint a korábban említett Saindak- és Gwadar-projektekkel kapcsolatban.³¹ A chashmai atomerőmű második reaktorblokkjának építése mellett Kína mintegy 150 millió dollárral kötelezte el magát a kínai befektetésekhez 2003-ban felajánlott 500 millió dolláros kedvezményes hitelkeret részeként.

A pekingi–iszlámábádi kapcsolatok fejlődésének talán legfontosabb mérföldkövét a korszakban Ven Csia-pao miniszterelnök 2005. április 5–7. közötti pakisztáni látogatása jelentette. A vizit alkalmával 22 megállapodás született, ebből 14 a kétoldalú kereskedelemmel összefüggésben.³² A dokumentumok közül nagy figyelmet kapott az 5-én szignált „Pakisztáni–kínai szerződés a barátságról, együttműködésről és jószomszédi kapcsolatokról”, amely gyakorlatilag írásos formát adott a két ország stratégiai partnerségének, hivatalosan is deklarálva azt.³³ Pakisztán volt az első ország, mellyel Kína ilyen szerződést kötött.³⁴ A dokumentum rendszeres stratégiai dialógust alapozott meg a két ország között, aminek első fordulója Vu Da-vej kínai külügyminiszter-helyettes 2005. június 30. és július 2. közötti látogatására esett. Egy másik különösen érdekes eredmény „a széparatizmus, extrémizmus és terrorizmus elleni küzdelemről szóló egyezmény”, amely – a fentebb elmondottakkal összhangban – inkább Kína számára jelentett biztosítékot arra, hogy a Hszincsiang–Ujgur tartományban tevékenykedő muszlim szakadárak nem lelhetnek támogatásra pakisztáni „testvéreiknél”. A közeljövő „nagy dobásának” szánt 2006-os szabadkereskedelmi egyezményt előkészítő „Korai Szüret Program” (EHP) megállapodásának aláírására is itt került sor, amelynek vámkedvezmény-programját december 9-én szignálta a két kereskedelmi miniszter. Ennek szellemében 2006. január 1-jétől a kínai fél teljes vám- és illetékmentességet adott 769 pakisztáni terméknek, míg Pakisztán 486 kínai exportcikk tekintetében vállalta ugyanezt.³⁵

31 *Foreign Office Year Book 2004–2005*. Ministry of Foreign Affairs, Government of Pakistan, 20–21. o.

32 *Address by Mr. Zakria Usman Vice-President-FPCCI on Visit of China*. *China-South Asia Business Forum*, June 2009. (2011. 12. 12.)

33 *China, Pakistan sign treaty for friendship, cooperation and good-neighborly relations*. People's Daily Online, 2005. 04. 06. (2012. 01. 15.)

34 Zaki, Akram: *Pakistan-China Relations within the Global Strategic Environment*. The Institute of Strategic Studies Islamabad. (2011. 12. 15.)

35 *Agreement of Early Harvest Program for Pak-China FTA*. Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the PRC in the IRP. (2011. 12. 12.)

Ven kormányfő látogatását Musarraf elnök több miniszterének kíséretében 2006. február 19–23. között viszonzta, amelynek során szinte a teljes kínai legfelsőbb állami vezetéssel találkozott.³⁶ A vizitet a két ország diplomáciai kapcsolatfelvételének 55. évfordulójára tartott megemlékezés-sorozat keretezte, lehetőséget adva a feleknek harmonikus viszonyuk újbóli demonstrálására. Összesen 13 megállapodás aláírására került sor ekkor, mintegy 700 millió dollár értékben. Kína 300 millió dolláros kedvezményes kölcsönt ajánlott fel partnerének a 2005. október 8-i földrengés által sújtott övezetek újjáépítésére. Emellett megállapodások születtek a hadiipar, az energetika, a földrengéstudományi és meteorológiai kutatások, a két ország közötti összeköttetését biztosító Karakorum-autóút régóta esedékes felújítása, valamint a kereskedelem fejlesztésének tárgyában is.

A sikeres diplomáciai építkezés eredményeképpen 2006. november 23–26. között, tíz év után újra kínai államfőt köszönthettek hivatalos látogatáson Iszlámábádban. Hu Csin-tao négy országot (Vietnamot, Laoszt és Indiát) érintő ázsiai körútjának utolsó állomásként érkezett az országba,³⁷ ahol többek között aláírta a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok mérföldköveként emlegetett és több szakaszban előkészített kínai–pakisztáni szabadkereskedelmi megállapodást, amely 2007. július 1-jén lépett életbe.³⁸ Az egyezmény az árukra és a beruházásokra is kiterjedt.³⁹ Ez volt Pakisztán első szabadkereskedelmi megállapodása.

Shaukat Aziz miniszterelnök 2007. április 16–20. között kínai kollégája meghívására ismét Pekingben tárgyalt. Ennek eredményeképpen 13 megállapodás aláírására került sor.⁴⁰ Aziz látogatása az utolsó magas szintű találkozó volt a két ország vezetői között a – végső soron „rendszerváltáshoz” vezető – pakisztáni alkotmányos krízis őszi kirobbanása előtt. A látogatás végén kiadott közös nyilatkozatban a felek újfent hitet tettek egymás területi integritásának elismerése, a terrorizmus minden formájával szembeni harc és a szoros védelmi együttműködés mellett, felhozva a két ország párbeszédének hagyományos témáit. 2010-re a kétoldalú kereskedelem összértékét akkori árfolyamon 15 milliárd dollárra célozzák be, amely végül – részben a 2008-ban kitört gazdasági világválság miatt – nem teljesült.⁴¹

A pakisztáni államfő utolsó komoly pekingi útjára végül 2008. április 10–15. között került sor, Hu vizitjének viszonzásaképpen. A kínai vezetőkkel folytatott beszélgetés napirendjén főként a kétoldalú stratégiai együttműködés kérdései és fejlesztési kilátásai szerepeltek. Musarraf megrendült belpolitikai helyzete azonban már érződött a látogatás légkörén. Ez volt az első külföldi útja azóta, hogy a februári választások nyomán felállt új kormánykoalíció nyíltan szembefordult vele. A jeges viszonyt mutatta, hogy a korábbi illusztris delegációkkal szemben az elnököt mindössze két kormánytag, a néppárti külügy-, illetve védelmi miniszter kísérte el.⁴² A kínai kapcsolatokat azonban stratégiai jelentőségük miatt Pakisztánban senki nem merte kitenni a két belpolitikai erőközpont konfliktusának, így az elnök – különösen a két tárcavezető jelenléte mellett – bátran vállalkozhatott

36 *Pakistani President General Musharraf Visits China*. Embassy of the PRC in the IRP, 2006. 02. 19-23. (2011. 11. 05.)

37 *China, Pakistan agree to enhance strategic, co-op partnership*. Xinhua, 2006. 11. 24. (2011. 12. 15.)

38 *Free Trade Agreement between the Government of the IRP and the Government of the PRC*. (2011. 10. 27.)

39 Lásd *WTO, WT/REG237/N/1*. (2011. 12. 12.)

40 *13 documents signed during Pakistani PM Shaukat Aziz's visit to China*. Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the PRC in the IRP, 2007. 05. 20.

41 *Joint Statement Between China and Pakistan*. Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the PRC in the IRP. Beijing, 2006. 04. 20. (2011. 12. 12.) A forrás a címben tévesen adja meg a dokumentum kiadásának dátumát!

42 *Only two ministers to accompany Musharraf on China visit*. Thaindian News, 2008. 04. 07. (2011. 12. 12.)

a kötelezettségvállalásra is. A találkozó eredményeképpen 10 dokumentum aláírására került sor, amelyek közül a fontosabbak a vízgazdálkodási keretmegállapodás, a műszaki kutatásokra és a pénzügyi szektorra kiterjedő egyetértési nyilatkozat és – nem utolsósorban – a Hszincsiang–Ujgur és az Északnyugati Határtartomány közötti baráti és jószomszédi kapcsolatok megalapozásáról szóló egyetértési nyilatkozat volt.⁴³ Utóbbinak szintén az ujgurkérdés (valós és vélelmezett) pakisztáni összefüggései adtak különös jelentőséget.⁴⁴

Április 25–26-án Jang Csie-csi kínai külügyminiszter vendégeskedett Iszlámábádban, elsősorban azzal az átlátszó céllal, hogy megismerkedjen az új pakisztáni kormánnyal, és tolmácsolja neki a kínai kormány jókívánságait.⁴⁵ A szokásos diplomáciai fordulókön túl természetesen a miniszter arra is kíváncsi volt, milyen jellegű változásokat hoz az ország külpolitikájába a folyamatban lévő rezsimváltás, amely – akkor már várhatóan – a hosszú évek óta fő pakisztáni tárgyalópartnernek számító államfő személyét sem hagyja érintetlenül. A válasz nem volt igazán kérdéses. Az új polgári kabinet legalább annyira számított a kínai együttműködésre, mint elődje, a volt tábornok eltávolításának kérdését pedig igyekezett elválasztani a megelőző években kiformalódott stratégiai kapcsolatokról. Nem volt nehéz dolga, hiszen Peking elképzelései sem voltak „személyfüggők”, így mindkét fél elégedetten állhatott fel az asztaltól. Ennek megfelelően az elnök bő három hónappal későbbi lemondása igazából csak a pakisztáni belpolitikában zárt le egy korszakot, a két ország viszonyában nem.

A gazdasági kapcsolatok fejlődése

Elterjedt és nem is megalapozatlan vélekedés szerint Musarraf kurzusa fordulatot hozott a két hatalom gazdasági kapcsolatrendszerében is. Mint láttuk, Iszlámábád és Peking egymásra találását nem éppen a gazdasági szempontok motiválták, ennek ellenére persze a téma állandó szereplője volt a tárgyalások napirendjeinek, politikailag nemigen kifogásolható tartalommal töltve fel azokat. A kétoldalú kereskedelem élénkülését diplomáciai vonatkozásban a pakisztáni elnök 2000. januári pekingi látogatása vezette be. Dinamikáját pedig – mint láthattuk – a folyamatos expanzió és a szabadkereskedelmi megállapodás ezzel összefüggő törekvése határozta meg. 2001 májusában Csu kínai miniszterelnök már konkrét területeken javasolta a gazdasági együttműködés bővítését. Ezt a folyamatot az elkövetkező években csaknem minden fontosabb ágazatra kiterjesztették. A gazdasági diplomácia leglátványosabb eredménye a kínai–pakisztáni szabadkereskedelmi megállapodás 2006 novemberében, a két államfő jelenlétében megejtett aláírása volt.

A kínai–pakisztáni árucserre során ebben az időszakban (de hagyományosan az azt megelőző és azóta eltelt években is) a termékkínálat vonatkozásában sajátos, leginkább a fejlődő ország–fejlett ország viszonylathoz hasonló egyensúlytalanság figyelhető meg, s ebben nem is történt érdemi változás.⁴⁶ Ekkor a pakisztáni export 85%-át különböző

43 *Joint Statement Between the IRP and the PRC*. Council on Foreign Relations, 2008. 04. 15. (2011. 12. 12.)

44 Lásd Aiyar, Pallavi: *Musharraf bolsters China-Pakistan bond*. Asia Times Online, 2008. 04. 24. (2011. 09. 29.)

45 *Foreign Office Year Book 2007–2008*, Ministry of Foreign Affairs, Government of Pakistan, 24. o.

46 Miankhal, Adil Khan – Hissam, Sadia – Aslam, M. Rizwan – Mughal, Hamad: *Evaluation of Pakistan-China FTA*. Pakistan Institute of Trade and Development, 2010. (2012. 01. 23.)

nyersanyagok tették ki (főként pamut, bőr, króm és rézérc). Ezen belül is a kivitel 75%-a pamut és bőráru, az ércek, kén, mészke és cement pedig 10% körüli arányt képviselt.⁴⁷ Gyakori eset volt, hogy a nyers aranyat és rezet Kínába exportálták, majd a belőle előállított készterméket „visszaimportálták” az országba. A pakisztáni behozatal túlnyomó részét gépek, gépkatrészek, vas- és acéltermékek, cukor, vegyipari termékek és alapanyagok, illetve gyógyszerek adták, míg a kivitel egyhangú képét leginkább mezőgazdasági és halászati termékek (cereáliák, zöldség, gyümölcs, hal) oldották.

A kínai–pakisztáni kétoldalú kereskedelem adatai tárgyévi árfolyamon (1999–2008)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A kétoldalú kereskedelem összértéke (millió dollár)	971	1162	1397	1800	2430	3061	4260	5247	6539	6981
Kínai export Pakisztánba (millió dollár)	581	670	815	1242	1855	2466	3430	4240	5433	5975
Ez a teljes kínai export arányában (%)	0,30	0,27	0,31	0,38	0,42	0,42	0,45	0,44	0,45	0,42
Ez a teljes pakisztáni import arányában (%)	5,69	6,17	7,80	11,06	14,23	13,74	13,53	14,22	16,67	14,12
Pakisztáni export Kínába (millió dollár)	390	492	582	558	575	595	830	1007	1105	1006
Ez a teljes kínai import arányában (%)	0,24	0,22	0,24	0,19	0,14	0,11	0,13	0,13	0,12	0,09
Ez a teljes pakisztáni export arányában (%)	4,63	5,45	6,30	5,63	4,82	4,45	5,17	5,95	6,19	4,95
Pakisztáni hiány a kétoldalú kereskedelemben (millió dollár)	191	178	233	684	1280	1871	2600	3233	4328	4969

Alapadatok forrásai: Economic and Commercial Counsellor's Office of the Embassy of the PRC in the IRP és World Trade Organization

⁴⁷ Uo.

A két ország kereskedelmi mérlege az 1952. évet (a koreai háború hatását) leszámítva mindig kínai többletet mutatott.⁴⁸ Ez az általunk vizsgált időszakban is igaz volt. Míg a nyugati kapcsolatok 2001-es rendezését követően Pakisztán fő exportpiacai az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, az Egyesült Arab Emírségek és Németország (majd Afganisztán) voltak, addig Kína még 2008-ban is csak 4,95%-kal részesedett a mintegy 17,87 milliárd dolláros pakisztáni exportból, ugyanakkor a 28,31 milliárd dollár összértékű importnak 14,1%-a érkezett a távol-keleti országból. Ezzel a Kínai Népköztársaság a pakisztáni gazdaság első számú behozatali forrása volt, míg az exportpiacok rangsorában mindössze az 5. helyet foglalta el.⁴⁹

Mint a vonatkozó táblázatból is láthatjuk, a vizsgált években a Pakisztánba irányuló kínai export egyszer sem érte el a távol-keleti ország összes kivitelének még a fél százalékát sem. A behozatal esetében még szerényebb értékeket regisztrálhatunk: a korszak átlagában még a 0,2%-ot sem érték el. Igaz, az arány egyes termékcsoportok vonatkozásában kedvezőbb képet mutatott, ez összességében nem változtat a kereskedelem szerény volumenén. Hasonlóan visszafogott eredményekre jutnak az országban jelentkező közvetlen kínai befektetéseket vizsgáló elemzések is. Lisa Curtis és Derek Scissors – a témánk időkereteit némileg átlépve – a távol-keleti állam 2005–2011 közötti külső befektetéseit ismertette. Tanulmányuk szerint ebben az időszakban a Pakisztánba irányuló kínai befektetések 750 millió dolláros összértéke jelentősen elmaradt az Indiában eszközölt 3,22 milliárd dollár, vagy az Afganisztánba irányuló 3,27 milliárd dollár összértékű kínai befektetésektől.⁵⁰ E számok jól illusztrálják, hogy a jelzett időszakban Pakisztán még a térségben sem számított a kínai gazdasági expanzió első számú célpontjának. A mintegy 310,1 milliárd dollárban meghatározott kínai külső befektetési állománynak pedig elenyésző hányadát képviselte.⁵¹ A bilaterális kereskedelmi kapcsolatok összehasonlításában sem kedvező a kép. Az indiai–kínai kereskedelem volumene 2007–2008-ban már elérte a 37,8 milliárd dollárt, az azonos évi kínai–pakisztáni áruforgalom értékének csaknem öt és félszeresét.⁵² A kínai pénz tehát leginkább azokban a látványos (főként közlekedési és távközlési) nagyberuházásokban koncentrálódott, amelyek Peking közvetlen gazdasági vagy tágabb stratégiai érdekei szempontjából komolyabb jelentőséggel bírtak.

A Kínai Népköztársaság szemében Pakisztán közvetlen gazdasági jelentősége tehát elenyésző volt, az áruforgalom értéke – bár a tárgyalt időszakban nominálértéken a hétszerezésére nőtt – összességében csekély maradt a teljes kínai külkereskedelemmel összevetve, és – legalábbis Peking számára – meghatározóan nem stratégiai jelentőségű cikkekre terjedt ki. Az arányok persze jól ábrázolják a két szövetséges gazdasági potenciáljai között fennálló nagyságrendi különbségeket is. Iszlámábád azonban – főként a kínai beruházásoknak köszönhetően – látványos, politikai szempontból is jól kommunikálható eredményeket regisztrálhatott az élénkülés nyomán, elsősorban persze az infrastruktúra fejlődése révén.

48 Rahman, Fazal ur: *Pakistan-China Economic Relations: Opportunities and Challenges*. The Institute of Strategic Studies Islamabad, Strategic Studies, 26. évf., 2006/2.

49 Lásd például *Economy Watch*, 2012. 06. 11.

50 Curtis, Lisa – Scissors, Derek: The Limits of the Pakistan-China Alliance. *Background*, No. 2641, 2012. 01. 19. 7. o.

51 Persze Kína befektetőként való jelenléte Pakisztánban – mint ahogy azt az idézett tanulmány szerzői is elismerik – már hosszabb múltra tekint vissza, ezért nem illusztrálható teljes egészében a vizsgált időintervallum adataival.

52 *China emerges India's top trade partner*. domain-b.com, 2008. 10. 11. (2011. 09. 29.)

A másik fél részéről – tompítva a geopolitikai következmények miatti külső aggodalmakat – jól lehetett érvelni a kapcsolatok bővülése mellett azzal, hogy a gazdaság revitalizálásának előmozdítása a kereskedelem és a beruházások bővülése által erősíti Pakisztán stabilitását, ezáltal szolgálja Kína biztonsági érdekeit is.

Mindezt összegezve bátran kimondhatjuk, hogy a különleges pakisztáni–kínai barátság elsődleges hajtóereje a kettőezres évek folyamán sem a minden dinamizmusa mellett is aránylag szerény kereskedelem, vagy a gazdasági kapcsolatok, hanem a geostratégiai érdekek közössége volt. Jóllehet Pakisztán más megközelítésből nem tűnhetett jelentős játékosnak Peking szemében, ezen a téren azonban nemigen bizonyult kiválthatónak.

A katonai kapcsolatok

Mint utaltunk rá, a pakisztáni–kínai együttműködésnek a kezdetektől fogva kiemelt területét jelentette a szoros katonai, biztonságpolitikai partnerség, amit pakisztáni részről nemcsak a közös ellenfél koncepciója, hanem a kínai eredetű hadfelszerelés kedvező beszerzési lehetőségei is árnyaltak. Ez nem pusztán kormányközi tárgyalásokon formálódott, hanem a két ország fegyveres erőinek intézményi kapcsolatai is mélyültek, létrehozva a kooperáció egy olyan szintjét, amely a kormányközi tárgyalások napirendjein szereplő minden más téma alakulásától függetlenül jól működött.⁵³ Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük a kínai–pakisztáni együttműködés erőteljes katonai motivációit, amelyek nemcsak a tárgyalt időszakban (és e sorok születésekor) éreztették hatásukat, hanem immár több évtizedes hagyományt képviseltek. A folyamatot korszakunkban persze elősegítette a pakisztáni államfő egészen 2007. november 28-ig megőrzött vezérkari főnöki pozíciója, amely közvetlen rálátást biztosított számára a katonai szférára is.

A kínai haditechnika alkalmazása Pakisztánban különösen a merev szárnyú repülőgépek, a tüzérségi és a rakétafegyverzet, valamint a páncélos eszközök vonatkozásában terjedt el. 1995–2008 között a kínai fegyverexport legnagyobb hányada (összesen körülbelül 40%-a) Pakisztánban talált vevőre.⁵⁴ A dél-ázsiai ország 1997–2000 között még „csak” 2,8 milliárd,⁵⁵ 2001–2008 között viszont már mintegy 11,8 milliárd dollárt költött külföldi fegyverekre.⁵⁶ A 2006–2010 közötti periódusban Pakisztán a teljes forgalomból való 5%-os részesedésével a világ 4. legnagyobb fegyverimportőrének számított. Ennek 39%-át az USA-ból, 38%-át Kínából vásárolta.⁵⁷

Emlékezetes, hogy az amerikai–pakisztáni viszony 2001-es új alapokra helyezését követően, egészen pontosan az arról szóló megállapodás elemeként az iszlám köztársaságnak lehetősége nyílt arra, hogy újabb nyugati haditechnikai eszközökhöz jusson. Ennek

53 Dumbaugh, Kerry B.: Exploring the China-Pakistan Relationship. *Roundtable Report*, Center for Naval Analyses, China Studies, June 2010, 8. o.

54 Dunne, John Paul – Sköns, Elisabeth: *FWC Sector Competitiveness Studies – Study on the Impact of Emerging Defence Markets and Competitors on the Competitiveness of the European Defence Sector*. Final Report, 2010. 02. 12. 93. o.

55 Grimmett, Richard F.: *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1997–2004*. CRS Report for Congress, 2005. 08. 29. 2005. 61. o.

56 Grimmett, Richard F.: *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001–2008*. CRS Report for Congress, 2009. 09. 04. 46. o.

57 Holtom, Paul – Béraud-Sudreau, Lucie – Bromley, Mark – Wezeman, Pieter D. – Wezeman, Siemon T.: *Trends in International Arms Transfers, 2010*, SIPRI Fact Sheet, March 2011, 5. o.

nyomán persze a pakisztáni katonai vezetés erősen törekedni kezdett arra, hogy a beszerzések egy része a jóval fejlettebbnek tekintett amerikai eszközöket preferálja. Az ország csak 2006-ban összesen 3,5 milliárd dollár értékben írt alá fegyvervásárlási szerződést az USA-val, ami egymagában csaknem elérte az 1950–2001 közötti amerikai–pakisztáni fegyverüzletek összértékét.⁵⁸ Mindezzel együtt azonban a kínai fegyverimport továbbra is jelentős maradt. Azt ugyanis általánosságban megállapíthatjuk, hogy noha a kínai hadiipar termékei gyakran nem tudták kielégíteni a legszofisztikáltabb haditechnikai rendszerekre vonatkozó igényeket, egyes eszközcsoportokban nagyon is versenyképesnek (és persze megfizethetőnek) bizonyultak, és – figyelembe véve a nyugati kapcsolatok korábbi „hullámzásait” – utánpótlásuk is biztosabbnak tűnt. Ezt erősítették a közös fejlesztésekre irányuló elképzelések is.

A Pakisztán által a korszakban beszerzett/megrendelt kínai harcjárművek

Típus	Megrendelés éve/átadás éve(i)	Leszállított mennyiség (darab)
WZ-121/Type 69 közepes harckocsi	1990/1993–1999	250
Type 90-II /MBT-2000 „Al-Khalid” közepes harckocsi	1998/2001–2010	198
Type 653 páncélozott felderítő harcjármű	1994/1995–2000	65
F-7MG elfogó vadászrepülőgép	2001–2002/2001–2003	57
A-5C „Fantan” vadászbombázó	2003/2003	6
JF-17 „Thunder”/FC-1 több-funkciós harci repülőgép	1999/2007–2010	25
K-8 kiképző/könnyű támadó repülőgép	2001/2003	6
K-8P kiképző/könnyű támadó repülőgép	2005/2007–2010	27
Z-9EC tengeralattjáró-vadász helikopter	2005/2009–2010	4
Type 053H3/ F-22P rakétás fregatt	2005/2009–2010	3

Forrás: SIPRI

58 Grimmett, Richard F.: *U.S. Arms Sales to Pakistan*. CRS Report for Congress, 2008. 01. 28.

Kína és Pakisztán egy 1999-ben útjára indított program keretében együtt fejlesztette a JF-17-es többfunkciós vadászpilóta nélküli repülőgépet, amely ebben az időszakban a két hatalom hadiipari együttműködésének legnagyobb és leglátványosabb eredménnyel kecsegtető vállalkozása volt. A gépeket összeszerelő chengdui üzemben 2006-os útja során Musarraf is látogatást tett. A pakisztáni fél szerint a gép harcászati adottságai az amerikai F-16-ossal is párba állíthatóak.⁵⁹ A kettőezres évtized végére a pakisztáni szárazföldi erők több mint 2300 hadrendben álló harckocsijából legalább 2015 kínai gyártmány volt.⁶⁰ Ezek közül a Type 69-esek és a Type 90-II-esek beszerzése a szóban forgó időszakban (is) zajlott, tovább erősítve a páncélos csapatok igen szembeötlő kínai haditechnikai arculatát. Utóbbi típust Al-Khalid néven Pakisztánban kezdték gyártani, az időszak másik hadiipari közös vállalkozása keretében. 2005 áprilisában megállapodás született négy F-22P (Sword osztályú) fregatt sanghaji építéséről is a pakisztáni flotta számára.⁶¹ A dél-ázsiai állam haditengerészetének fejlesztésére a megelőző évtizedekben közel sem fordítottak akkora figyelmet, mint a másik két haderőnemére, amit természetesen az magyaráz, hogy az ország – főként Indiával szembeni – védelmi stratégiái a flottával szemben támasztották a relatíve legkevesebb elvárását. A felségvizeken való hatékonyabb katonai jelenlét ugyanakkor nemcsak a védelmi képességek fejlesztése, hanem az Indiai-óceánnal összefüggő, később még részletezendő kínai számítások szempontjából is kívánatos. Bár az indiai haditengerészet rohamosan fejlődő potenciáljaival összevetve 4 rakétás fregatt aligha hozhatott áttörést, az eszközbeszerzések mellett a haditengerészeti infrastruktúra fejlesztése is jelezte a tengeri védelem jelentőségének növekedését. A 2000 júniusában átadott és elsősorban a tengeralattjárók bázisának szánt ormarai Dzsinná Haditengerészeti Bázis mellett a korban a meghatározóan kínai támogatással útjára induló Gwadar-projekt jelképezte ezt a folyamatot. A gwadari kikötő fejlesztésének koncepciója pakisztáni részről még 1992-ben fogalmazódott meg, kivitelezéséhez pedig kínai támogatást kerestek – szép reményekkel. Az egykor az ománi szultán fennhatósága alá tartozott halászfalu⁶² ugyanis mindössze 400 km-re fekszik a Hormuzi-szoros bejáratától, földrajzi szempontból ideális feltételeket nyújtva a Perzsa (Arab)-öbölből érkező szállítmányok átrakodó bázisának létesítésére. A már 1964-ben kikötőhellyé nyilvánított Gwadar tényleges fejlesztése végül Csü Jung-csi 2001. májusi kötelezettségvállalása nyomán indult meg.⁶³ A 2002. március 22-i „első kapavágást” követő harmadik évben, 2005 decemberére készült el a beruházás első fázisa. Kína 198 millió, Pakisztán mintegy 50 millió dollárt költött a munkálatoknak erre a szakaszára.⁶⁴ A projekt teljes költségét 1,16 milliárd dollárra becsülték.⁶⁵ A mélyvízi kikötő 2008 decemberében kezdte meg működését.⁶⁶ Gwadar mint – a várakozások szerint – a kínai kereskedelem Közel-Kelet felé nyíló kapuja a

59 Niazi, Tarique: Thunder in Sino-Pakistani Relations. *The Jamestown Foundation, China Brief*, 6. évf., 2006/5.

60 Lásd: *The Military Balance 2011*. International Institute for Strategic Studies, 264. o.

61 Rahman, Fazal ur: i. m. 217. o.

62 Pakisztán 1958. szeptember 8-án vásárolta meg a területébe ékelődő kis ománi enklávéját. Lásd például Anwar, Zahid: Gwadar Deep Sea Port's Emergence as Regional Trade and Transportation Hub: Prospects and Problems. *Journal of Political Studies*, 17. évf., 2010/2, 98. o.

63 Ramachandran, Sudha: i. m.

64 Aneja, Urvashi: i. m. 7. o.

65 Niazi, Tarique: *Gwadar: China's Naval Outpost on the Indian Ocean*. Association for Asian Research, China Brief, 2005. 02. 28. (2011. 12. 08.)

66 Shahed, Saleem: Gwadar port becomes fully functional. *Dawn*, 2008. 12. 22.

hosszú távú stratégiai elköteleződés új szimbóluma lett a két ország viszonyában. Jelentőségét azonban az ország harmadik hadikikötőjeként a pakisztáni honvédelem szempontjából is rendkívül nagyra értékelték. Még 2001-ben is az indiai felségvizekhez közel fekvő Karacsin keresztül zajlott az ország külkereskedelmének 90%-a, amely azonban egy indiai tengeri blokáddal könnyen megbénítható, ahogy az 1971-ben, a bangladesi háború folyamán meg is történt. A Karacsitól mintegy 725 km-re fekvő kikötő ebből a szempontból sokkal védhetőbbnek tűnt.⁶⁷ A flotta diszlokációjának megváltoztatása mellett persze komoly érvet jelentett a beludzsisztáni katonai jelenlét fokozásának szempontja is. E ponton azt is meg kell jegyeznünk, hogy Gwadar tervezett haditengerészeti funkciói már a kínaihoz hasonló dilemmák megfogalmazódását eredményezték India részéről. Újdelhiben persze Iszlámábdádtól látták fenyegetve az ország biztonságos energiainportját.⁶⁸

A katonai kapcsolatok révén Kína úgy jelenhetett meg, mint Pakisztán külső biztonságának fő ázsiai garantálója. Óriási hadereje dacára ugyanis a dél-ázsiai ország a 21. század első évtizedének végén még nagy jóindulattal sem volt igazi nagyhatalomnak tekinthető. Gazdasági és társadalmi problémái mellett jól illusztrálja ezt az is, hogy hagyományos fegyveres erőinek ütőképességét belső forrásokból nemigen tudta biztosítani, a legtöbb haditechnikai eszközcsoportban továbbra is importra szorult. Ebből a szempontból egyre inkább elmaradt indiai riválisától. Peking kiállása így nagyban növelte biztonságérzetét, és erősítette az elkötelezettségét a kooperációjuk egy másik kiemelt területe, az önálló pakisztáni atoműtőerő fejlesztése mellett.

Nukleáris együttműködés

Mint már említettük, kínai asszisztencia Pakisztán nukleáris kapacitásainak fejlesztésében már az 1965-ös indiai–pakisztáni háború óta nyomon követhető, komoly partnerséggel azonban ez csak 1971-től vált, ezért gyakran innen számítják a két ország nukleáris együttműködését.⁶⁹ Motivációit természetesen az Indiával szembeni stratégiai megfontolásokban ismerhetjük fel.

Az ezredforduló időszaka Dél-Ázsia nuklearizációjának felgyorsulását hozta, ami – különösen a fegyverkezés által – még erősebben domborította ki a két ország kooperációjának ezt a dimenzióját. Jelenlegi ismereteink szerint az adott időszakban két területen volt különösen karakteres a kínai támogatás: a nukleáris eszközöket célba juttató ballisztikus rakéták fejlesztésének területén és a nukleáris energetikai és kutatási infrastruktúra fejlesztésében. Ezek alapját már működő közös vállalkozások adták, amelyeket a Musarraf-kormányzat épített tovább. A pakisztáni kormányzat a nukleáris programot – annak mind katonai, mind civil komponenseit – kiemelt területként kezelte, és az ország adottságaihoz mérten igen jelentős forrásokat biztosított a számára. Ennek eredményeképpen 2008 végére az első muszlim atomhatalom már – mértéktartó becslések szerint is – nagyjából 60 bevethető állapotú nukleáris fegyverrel rendelkezett.⁷⁰

67 Ramachandran, Sudha: *China's pearl in Pakistan's waters*. Asia Times Online, 2005. 03. 04. (2011. 12. 07.)

68 *Pak's new port has strategic implications for India: Navy Chief*. The Times of India, 2008. 01. 22. (2012. 01. 06.)

69 Ramana, Siddharth: *China-Pakistan Nuclear Alliance*. Institute of Peace and Conflict Studies, IPCS Special Report 109, August 2011.

70 *SIPRI Yearbook 2009*. Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press, 2009, 372. o.

Az iszlám köztársaság stratégiai elrettentő képességének biztosítása igen gyors ütemben tette szükségessé e fegyverek hatékony bevetéséhez szükséges ballisztikus rakéták hadrendbe állítását. Ennek megoldása pusztán hazai fejlesztésekkel a pakisztáni rakétechnológiai kutatások aktuális állapota és az indiai verseny meghatározta időtényező miatt lehetetlennek bizonyult. Ezt felismerve az ország – hasonlóan a nukleáris kutatásaihoz – külső technológiai importhoz, „egy baráti ország”⁷¹ támogatásához folyamodott. Ezt pedig nagyrészt Kínában (kisebb részben pedig Észak-Koreában) találta meg. Iszlámábád még 1991–1994 között, egy 1988-ban tető alá hozott szerződés keretében szerzett be kínai M-sorozatú (Dong Feng) rakétákat illetve alkatrészeket, köztük 1992-ben 34 komplett M-11-es rendszert a Hatf-program folytatása érdekében.⁷² Az M-11-esek mellett az M-9-es meghajtórendszere is eljutott Pakisztánba, ahol a Shaheen rakéták tervezésénél került felhasználásra. Az ügyetek gyümölcse nagyrészt az általunk vizsgált időszakban érett be az iszlám köztársaság számára.

A kínai segítséggel fejlesztett pakisztáni rakéták

Típus	Hatótávolság (körülbelül)/ robbanófej tömege	Tesztelés ideje
Hatf-II (Abdali)	300 km/500 kg	2002. május
Hatf-III (Ghaznavi)	600-800 km/500 kg	2002. május
Hatf-IV (Shaheen-I)	750 km/1000 kg	2002. október
Hatf-VI (Shaheen-II)	2000-2500 km/700-1000 kg	2004. március
Hatf-VII (Babur)	700 km/450 kg	2005. augusztus

Forrás: MissileThreat.com

Érdekes megjegyeznünk, hogy a 2011. év elején hadrendben álló hét rakétatípus közül négy, a becslések szerint bevethető állapotban lévő eszközöknek pedig szintén több mint fele (legalább 165 db) a fentiek közül került ki.⁷³ A külső asszisztencia máig ható értékét a fejlesztési idő lerövidülése jelentette, aminek következtében – bár a technikai különbségek nem tűntek el teljesen – Pakisztán Indiával párhuzamosan tudott rendszerbe állítani olyan kis és közepes hatótávolságú rakétafegyvereket, amelyekkel regionális szinten állhatta a versenyt ellenfelével. Ennek ismeretében könnyen beláthatjuk, hogy az ország nukleáris elrettentő képességét a hordozóeszközök tekintetében a 2000-es évek második felében túlnyomórészt a kínai technológia biztosította, pótolhatatlan szerepet játszva az Újdelhivel szembeni stratégiai paritás kialakításában. Erre támaszkodva jelenthette be

71 Mirza Aszlám Bég vezérkari főnök a Hatf-I és Hatf-II modellek első sikeres kísérleteit követően e szavakkal utalt a program kínai támogatására. Mehta, Ashok K.: Missiles in South Asia: Search for an Operational Strategy. *South Asian Survey*, 11. évf., 2004/2, 182. o.

72 Gordon Oehler a CIA Nonproliferciók Központjának vezetője 1998-ban számolt be erről a Szenátus Külügyi Bizottságának. Kan, Shirley A.: *China and Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Missiles: Policy Issues*. CRS Report for Congress, 2011. 05. 26., 8. o. Ashok Mehta ez időszakban 84 darab M-11-es rakéta beszerzéséről tudósít. Mehta: i. m. 182. o.

73 *The Military Balance 2011*. International Institute for Strategic Studies, 2011, 263–264. o.

Musarraf 2005. március 19-én, a Shaheen–II rakéta újabb tesztjét követően, hogy hazája elérte a minimális elrettentéshez szükséges fegyverkezési és készenléti szintet.⁷⁴ Kína mindezzel egy olyan állapot kialakítását segítette elő, amelyben a kasmíri kérdésnek már nem nagyon volt katonai megoldása, ezzel mintegy a kompromisszumkeresés felé tolvaa a feleket, aminek az alapja természetesen a területi status quo lehetett. Pakisztán erősítésével tehát egyszerre csitította az iszlámábádi elit félelmeit és kötelezte le őket, valamint paradox módon a térség stabilitását is előmozdította, mégpedig India erősödésének el-lensúlyozásával. Megoldása tehát – még ha a nyugati politikai köröknek nem is volt szim-patikus – saját stratégiai érdekeit maradéktalanul szolgálta. Pakisztáni részről a Pekinggel folytatott nukleáris együttműködés nyugati kritikáival szemben pedig (akkor és később is) könnyen lehetett érvelni a 2006-os szerződés által megalapozott amerikai–indiai nukleáris együttműködéssel, amelyhez hasonló amerikai–pakisztáni relációban nem jöhetett létre.⁷⁵

A nukleáris infrastruktúra fejlődését a szóban forgó időszakban főként a Chashma II reaktor építésében vállalt kínai szereppel illusztrálhatjuk. A Chashma atomerőmű első, 300 MW-os, nyomottvizes reaktorblokkjának kivitelezéséről még 1991-ben született meg-állapodás a két ország kormánya között, egy, a nyolcvanas évek végétől zajló diplomáciai egyeztetési folyamat eredményeképpen. Az erőműi blokk végül 1999 novemberére készült el, és 2000-ben érte el teljes üzemteljesítményét.⁷⁶ Az eredetileg négy blokkal tervezett létesítmény második építési fázisának előkészítését már ekkor megkezdték, kivitelezését pedig továbbra is kínai támogatással képzelték el. Ennek kereteiben a kormányközi egyez-tetések során 2004-ig bezárólag meg is állapodtak. A 330 MW-os Chashma II építését 2005. december 28-án kezdték meg,⁷⁷ és végül 2011 májusában készült el.⁷⁸ A nukleáris energiatermelés ambiciózus célkitűzései dacára azonban még a 2008–2009. statisztikai évben is csak 1,8 % volt az ilyen forrásból származó elektromos áram részaránya a pak-isztáni energiamixben.⁷⁹ Az atomprogram eredményei sokak szemében az iszlám köztár-saság erejének szimbólumaivá váltak. Az ország biztonságát belülről fenyegető tényezőkre azonban ezek nem jelenthettek adekvát választ. Pakisztán stabilitási problémái pedig ter-mészetüknél fogva nehezen kezelhető kihívást támasztottak Kína helyi stratégiai építke-zésével szemben is.

A Lal Maszdzsid hosszú árnyéka

Az iszlám extremizmus térnyerésével kapcsolatos pekingi aggodalmak végigkísérték a 2000-es évtizedet, és – mint láttuk – gyakori témái voltak a kínai–pakisztáni tárgya-

74 Pak has crossed minimum deterrence level with Shaheen-II. *OutlookIndia.com*, 2005. 03. 19. (2011. 10. 03.)

75 Lásd például Bukhari, Syed Shahid Hussain – Rehman, Attiq ur: *Pakistan-China Nuclear Deal and International Ficti-ons*. *Berkeley Journal of Social Sciences*, 1. évf., 2011/3. (2011. 10. 03.)

76 Mian, Zia Mian – Nayyar, A. H.: *Pakistan's Chashma Nuclear Power Plant*. PU/CEES Report No. 321. December 1999, 7. o.

77 Sastry, Ch. Viyyanna: *Chashma Nuclear Power Plant-II Starts Operation*. Institute for Defence Studies and Analyses Comment, 2011. 05. 04.

78 Tirmazi, Nabeel: *330 MW Chashma Nuclear Power Plant Becomes Operational*. *PKEconomists*, 2011. 05. 13. (2012. 01. 25.)

79 *Pakistan Energy Yearbook 2009*. Ministry of Petroleum and Natural Resources Hydrocarbon Development Institute of Pakistan, Islamabad, December 2009.

lásoknak is. E dilemma valóban alkalmas lehetett arra, hogy megterhelje a két ország viszonyát, jóllehet a felek diszkréten kezelték az ezzel kapcsolatos esetleges nézeteltéréseket, és a nyilvánosság számára többnyire együttműködésük prosperálóbb fejezeteit tolták előtérbe. Az iszlám kínai hatása a 21. századra erősebbé vált, mint azt a legtöbb európai ember sejtette, és – főként a tízmillió hui „etnikum” képviselőiben – már az ország demográfiai/gazdasági magterületein is érzékelhető a jelenléte.⁸⁰ Ennek problematikája a kínai rendszer szempontjából a szóban forgó időszakban mégis leginkább az ország nyugati területein, az öt muszlim országgal⁸¹ határos Hszincsiang–Ujgur Autonóm Tartományban volt érezhető, ahol az iszlám a nemzeti önazonosságtudat és a kínai szupremáciával szembeni opposíció jelképévé vált. Ujgur származású harcosok a tálib mozgalomban is képviseltették magukat, s ezzel tovább erősítették azt a kínai félelmet, hogy a nyugat-kínai türk eredetű népek körében egy közép-ázsiai gyökerű iszlám fundamentalista mozgalom nyer teret, lényegében kiterjesztve annak iszlám emirátusért folytatott harcát a kínai területekre is.⁸²

Mint korábban említettük, a pakisztáni hadsereg 2003. október 2-án likvidálta Haszan Mahszumot Dél-Vazirisztánban, akit mint a Kelet-Turkesztáni Iszlám Mozgalom nevű ujgur szeparatista szervezet vezetőjét, Kína első számú terroristájaként tartottak számon Pekingben.⁸³ Az incidens az ujgur felkelők helyi jelenlétével foglalkozó elméletek legfontosabb hivatkozási alapjává vált, a korábban említett 2005-ös extremismus elleni egyezmény megkötésekor tehát már konkrétumokkal lehetett alátámasztani Pakisztán érintettségét az ujgur-problémakörben. Iszlámábád alapján véve mutatott elkötelezettséget arra, hogy megakadályozza a Kína-ellenes tevékenységet a saját területén, de a jelek arra utaltak, hogy Peking aggodalmait így sem alaptalanok. Mahszum nem került élve a kínai titkosszolgálat kezére, így aztán nem számolhatott be pakisztáni tevékenységének körülményeiről és esetleges kapcsolatairól sem. Ez sokkal inkább szolgálta az iszlámábádi érdekeket, mint a kínai állambiztonságát.

Dél- és közép-ázsiai térnyerése ugyanakkor a helyi politikai mozgalmak figyelmét is felhívta az emelkedő kínai nagyhatalomra, amely Pakisztánban fokozatosan, főként a hazarák és a beludzsok soraiban váltott ki ellenérzéseket. A Gwadar-projekt kapcsán is – noha a szélesebb térség, az elmaradott Beludzsisztán fejlődésére gyakorolt jótékony hatását folyton hangsúlyozták – a kínaiak inkább a helyi csoportok támadásainak váltak a célpontjává, semmint a jótékony barát szerepébe helyezkedhettek volna. A jelenség persze a diplomáciát sem hagyta munka nélkül. Ven Csia-pao miniszterelnök 2005. áprilisi látogatása alkalmával a beludzsisztáni helyzetre való tekintettel törölték a gwadari programot, mert a biztonsági szervek aggódtak egy, a kínai delegáció ellen szerveződő támadástól.⁸⁴ Ennek nyomán persze az elemzők már a tárgyalt időszakban rámutattak, hogy a tartomány

80 A muszlimok lélekszáma (főként a hui, ujgur és kazah népcsoportok dominanciájával) a Kínai Népköztársaságban a legkonzervatívabb becslések szerint is meghaladja a 20 millió főt. Lásd például: Garver, John W.: *China and Iran: ancient partners in a post-imperial world*. University of Washington Press, 2006, 129. o. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a becsült adatokban igen nagy eltérések tapasztalhatóak, így e lélekszám többszöröséről is szólnak beszámolók. Legszélesebb körben azonban a 20–23 millió szám elfogadott.

81 Valamint a szintén muszlim többségű indiai Kasmírral.

82 Erről lásd Ahrari, M. Ehsan: China, Pakistan and the „Taliban Syndrome”. *Asian Survey*, 40. évf., 2000/4, 658–671. o.

83 Military confirms killing Chinese ‘terrorist’. *Dawn*, 2003. 12. 24. (2011. 11. 10.)

84 Raman, B.: *Baloch shadow over China-Pakistan ties*. Asia Times Online, 2005. 04. 19. (2012. 01. 06.)

nem éppen eszményi terep a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg egy majdani támaszpontjának. A militantizmus problémája tehát a katonai kapcsolatok terén is bizonytalansággal terhelve meg a két ország távlati elképzeléseit, amelynek hosszú távú hatásai a tárgyalt időszakban még felmérhetetlenek voltak, mégis érveket adtak azok kezébe, akik kevésbé látták felhőtlennek Kína helyi stratégiai építkezésének kilátásait. Ezt látszott erősíteni egy másik, széles körben emlegetett, ám gyakorlati megvalósulását tekintve ekkor egyáltalán nem reális forgatókönyv is: amennyiben a belpolitikai erjedés során Pakisztánban a tálib mintájú szélsőséges fundamentalizmus jut meghatározó szerephez, az minden bizonnyal maga után vonná a kínai–pakisztáni szövetség perspektíváinak drasztikus romlását.

Ezt szem előtt tartva aligha túlzás, hogy Kínában nagy figyelmet szenteltek a Pakisztánban tapasztalható iszlám extremista tendenciáknak, különösen azoknak az országban tartózkodó kínai állampolgárok biztonságára, illetve Peking tágabb stratégiai érdekeire gyakorolt hatását vizsgálva. Ezt a Vörös Mecset-incidens kapcsán tapasztalt intenzív pekingi érdeklődés is mutatta, amelyben – a felkelők által egy masszázsszalomból elrabolt kilenc kínai személy miatt – mindkét szempont találkozott.⁸⁵ Andrew Small nem ok nélkül nevezte vízvázalasztónak a krízist, amelynek véres katonai lezárása mögött sokan a kínai nyomást sejtették.⁸⁶ Ettől kezdve ugyanis látványosan szaporodni kezdtek a célzottan kínai illetőségű személyek elleni támadások, amelyeket már akkor is összekötöttek az iszlámábádi események hatásaival.⁸⁷ A Vörös Mecset ostromát követően tehát a Kína-ellenesség ideológiai platformja kiszélesedett a pakisztáni iszlám extremista irányzatok köreiben.

Látni kell emellett azt is, hogy a tálibokhoz kötődő ujugrok pakisztáni tevékenysége a dél-ázsiai ország jövője szempontjából alapvető stratégiai dilemmaként kezelt tálibpolitika részévé vált. Iszlámábád a 2000-es évek folyamán a külpolitikai irányváltás dacára is fenntartotta összeköttetéseit a tálibok szervezeteivel, igaz, mindezt jórészt a hivatalos kereteken kívülre, a titkosszolgálati szférába áttéve.⁸⁸ A fennálló határok megőrzése és a leendő kabuli rezsimnek együttműködésének biztosítása ugyanis megkérdőjelezhetetlen érdek maradt. Másrésztől azonban az afganisztáni folyamatok befolyásolásának és a paszunok lakta pakisztáni térség stabilitásának szempontjai Iszlámábád részéről semmilyen formában nem indokolták az ujugrok „nemzeti” törekvéseinek támogatását. Pakisztánnak tehát nem fűződött érdeke ahhoz, hogy szövetségese szemében e neuralgikus probléma egyik tényezőjeként tűnjön fel, azonban aligha lehetett képes teljes egészében leválasztani az „ujgurkérdés” képviselőit a többi militáns mozgalmról.

Tény ugyanakkor az is, hogy a Pakisztánból a kínai államterületre irányuló közvetlen akciók veszélye aránylag kicsi, az ország komoly természeti akadályokkal tarkított pakisztáni és afganisztáni határszakaszai a tárgyalt időszakban békésnek voltak tekinthetők.⁸⁹ A közép- és dél-ázsiai térségben tevékenykedő kínaiak veszélyeztetettsége ugyanakkor egyértelműen növekedett, s életre hívta a pekingi külpolitika egyik legújabb kihívását.

85 Részletes összefoglalást lásd Marton Péter: A Kínai Népköztársaság „Af/Pak” politikája: kínos egyensúlykeresés szabályozhatatlan pakisztáni áttétellel. *Kül-Világ*, 7. évf., 2010/2–3, 38–59. o.

86 Small, Andrew: China's Caution on Afghanistan-Pakistan. *The Washington Quarterly*, July 2010, 90. o.

87 Lásd például: *Three Chinese dead in Pakistan „terrorist” attack*. Reuters, 2007. 07. 08. (2012. 01. 06.)

88 Erről bővebben: Háda Béla: Egy rossz házasság régi vitái: a pakisztáni–amerikai partnerség feszültségforrásairól. *ZMNE SVKK Elemzések*, 2011/9, 5–8. o. és Ahmed, Naseem: General Musharraf's Taliban Policy 1999–2008. *The Dialogue*, 5. évf., 2010/2, 96–124. o.

89 Small, Andrew: i. m. 87. o.

Az indiai–kínai stratégiai versengés pakisztáni színtere

A pakisztáni–kínai viszonyrendszeren belül a szóban forgó időszakban (is) megfigyelhető, hogy a kooperáció elsősorban azokon a területeken mutat látványos fejlődést, amelyek Kína stratégiai érdekeit leginkább szolgálják. Peking erőfölénye tehát a két ország párbeszédének tematizálásában is megmutatkozott, rávilágítva egymáshoz viszonyított pozíciójuk aszimmetrikus jellegére. Bár a Kínával fenntartott pakisztáni „all-weather friendship”-et megkülönböztetik az USA-val ápolt „fair-weather friendship”-től, valójában Peking hozzáállása legalább annyira érdekvezérelt volt, mint Washingtoné.⁹⁰ A markáns különbség az, hogy a kínai stratégiai érdekek a pakisztáni (és általában dél-ázsiai) jelenlét kapcsán tartós folyamatosságot mutattak, és a leépülést eredményező cezúrák helyett az idő előrehaladtával jelentőségük új szempontok érvényesülésével inkább növekedett. Ez keltette azt a látszatot, hogy a két ország kapcsolata egy minden nehézséget kiálló, különleges „történelmi” viszony. A kezdettől fogva meghatározó szerepet játszó geostratégiai és biztonságpolitikai szempontok tehát a bipoláris korszak lezárulását követően tovább erősödtek. Ennek okait a rohamosan fejlődő kínai nagyhatalom új kihívásaiban kell keresnünk, amelyek a terrorizmus eszközével is operáló szeparatizmus mellett az energiabiztonság és – részben ehhez is köthetően – a hatalmi érdekérvényesítés problémái körül kristályosodtak ki, létrehozva Peking geopolitikai törekvéseinek sajátos képletét. E képletben Pakisztán értéke jóval nagyobb annál, mint amelyet a pusztá gazdasági adatok vagy az iszlám köztársaság nemzetközi rendszerben elfoglalt pozíciója alapján tulajdoníthatunk neki. A közel-keleti energiahordozó-forrásokhoz való hozzáférés a kínai stratégiai kalkulációkban is egyre nagyobb szerepet kapott a 2000-es évtized folyamán.⁹¹ Ez magától értetődően kapcsolódott össze az Indiai-óceánra való kijutás és az itteni kínai érdekek biztosításának kérdésével. A dilemma középpontjába a szénhidrogének tengeri szállításának védelme került, már a tárgyalt időszakban is alaposan megmozgatva az elemzők fantáziáját. A 2000-es évekre már jól érzékelhető indiai–kínai versengés a dél- és délkelet-ázsiai stratégiai pozíciók kiépítéséért és ellenőrzéséért Kína szemszögéből tehát legfőképpen az Indiai-óceán térségétől való elszigetelődés megakadályozását célozza, ami azonban csak a térségre kijáratot biztosító „kisebb” államok bevonásával oldható meg. Az már az ezredfordulón egyértelmű volt, hogy Pakisztán e törekvés szempontjából talán a legfontosabb kínai szövetségessé lépett elő: területét korridorként használva India és a tengerszorosok kikerülésével is megoldható a kijutás a Perzsa (Arab)-öböl térségébe. Ez persze hosszabb távon nem csak a Közel-Kelettel, hanem Peking afrikai érdekeltségével való kapcsolattartást is elősegítheti. Bár sokan és joggal hangoztatták ennek – elsősorban a természetes földrajzi akadályok által képviselt – óriási nehézségeit, a térségben eszközölt kínai beruházások jellege arra utal, hogy Pakisztánnak valóban szerepet szántak az ország indiai-óceáni térséghez kapcsolásában. Felmérve a korridorpozíció geostratégiai és gazdasági hozadékait (és tegyük hozzá, láthatóan negligálva a kockázatait), az elgondolás nagy támogatottságnak örvendett a Musarraf-kormányzat részéről.⁹²

90 Dumbaugh, Kerry B.: Exploring the China-Pakistan Relationship. *Roundtable Report*, CNA China Studies, June 2010, 2. o.

91 Lásd Blazevic, Jason J.: Defensive Realism in the Indian Ocean: Oil, Sea Lanes and the Security Dilemma. *China Security*, 5. évf., 2009/3, 59–71. o.

92 Storey, Ian: China's „Malacca Dilemma”. *China Brief*, The Jamestown Foundation, 6. évf., 2006/8, 5. o.

Azt sem érdemes figyelmen kívül hagyni, hogy a pakisztáni–kínai szövetség mélyítése egyfajta regionális válasz is volt a 2000-es évek folyamán amerikai–indiai relációban végbemenő hasonló tendenciákra. A már többször említett Shaukat Aziz ezt a dilemmát egy újságírói kérdésre válaszolva 2006-ban Newton harmadik törvényére hivatkozva ábrázolta. Szavai szerint „minden akció egy ugyanolyan mértékű, de ellentétes reakciót vált ki”.⁹³ Kína egyrészt – szem előtt tartva saját muszlimok által lakott területeinek stabilitását – érdekelt volt abban, hogy az iszlám extremismus dél- és közép-ázsiai terjedésének megakadályozására irányuló nyugati (és helyi) törekvések sikerre vezessenek. Másrészt nem volt nehéz belátni, hogy az USA és Dél-Ázsia domináns hatalmának közeledése távlatilag egy Kína-ellenes szövetség, esetleg egy új bekerítési politika alapját is képezheti, amelyre jó alapot szolgáltat, hogy mindkét hatalom – persze eltérő szinten és időtávlatban, de – végül is Pekingben látja hatalmi-politikai építkezésének legnagyobb ellenlábását. Nem véletlen, hogy a kínai diplomáciai szóhasználatban a „hegemóniával” szembeni fellépés az indiai regionális hatalmi építkezésben való ellenérdekeltség szinonimája lett. Itt azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy bár Washington és Újdelhi közeledése minden bizonnyal valóban ösztönzőleg hatott a pakisztáni–kínai partnerség mélyítésére, pusztán ezzel nem magyarázható az akkor már évtizedes folyamat egésze, különösen nem a nukleáris politika terén, ami – mint láttuk – jóval megelőzte a 2006-os amerikai–indiai megállapodást.

A pakisztáni fél ritkán szalasztotta el az alkalmat, hogy hangsúlyozza országának geostratégiai jelentőségét. Erre Musarraf 2006. februári pekingi látogatásán is sor került.⁹⁴ Iszlámábád önbizalmát erősítette valóban páratlan elhelyezkedése, amellyel optimális esetben egymaga biztosítani tudja az összeköttetést az Arab-tenger és a kínai államterület között. A két ország 523 km-es közös határa (amely lényegében Kasmír egyharmadának pakisztáni birtokbavételével jött létre) felbecsülhetetlen stratégiai értékkel bír e szempontból, még akkor is, ha a földrajzi viszonyok nem kedveznek az intenzívebb forgalomnak. Ez egyszerűen azt is jelenti, hogy ha ez a terület indiai szuverenitás alá kerülne, Kína elszakadna tervezett indiai-óceáni kijáratától. A távol-keleti hatalomnak tehát – ebben az időszakban és mindaddig, míg ez a szempont releváns marad – alapvető érdeke a kasmíri területi status quo zavartalan, békés fennmaradása. Ez persze magyarázza a megállapodásra irányuló, fentebb már érintett kínai diplomáciai nyomást, de erősíti Pakisztán biztonságérzetét is. Peking tehát ekkor a kasmíri konfliktus vonatkozásában alapvetően a stabilitás tényezőjeként viselkedett. Eközben zajlott a tényleges összeköttetést biztosító infrastruktúra fejlesztése is, amelyben Gwadar kikötője csak az egyik, bár kulcsfontosságú elem volt.

A mintegy 800 mérföldes Karakorum-főút (Barátság-főút), amely jelenleg a világ legmagasabban futó nemzetközi autótújtja, a pakisztáni Abottábád és Kína Hszincsiang–Ujgur Autonóm Tartományában fekvő Kashgár városait köti össze a hetvenes évek végétől, létrehozva a közúti kapcsolatot a két szövetséges között. Stratégiai fontossága a földrajzi nehézségek dacára azóta is megkérdőjelezhetetlen, különösen a Kasmírból birtokba vett

93 Pak-Sino relations: „Higher than the Himalayas, deeper than the sea”. Embassy of the United States Islamabad, 2006. 05. 25. Forrás: [WikiLeaks](#), 2011. 12. 15.

94 *Pakistani President General Musharraf Visits China*. Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Pakistan. (2011. 09. 16.)

kínai területek (Akszai Csin, Shaksam-völgy) potenciális védelme szempontjából. Felújítása és fejlesztése a pakisztáni elnök 2006. februári útján megkötött megállapodással került napirendre. Ekkor már az útvonalat a tengerpart és a kínai terület között létrehozandó szállítási folyosó gerincébe tervezték integrálni. Peking emellett támogatta a pakisztáni tengerpart közúthálózatának fejlesztését, amely a kiemelt infrastruktúraelemek összeköttetését is szolgálta. Ennek leglátványosabb eredményeként készült el 2004. december 16-án a több mint 650 km hosszú Gwadar–Karacsi autótűt (Mekran parti országút) a 2001 májusában vállalt 200 millió dolláros kínai investációval.⁹⁵ Minderre jó alapot szolgáltatott a két kormány töretlen egyetértése a stratégiai együttműködés bővítésében és végső soron az indiai „hegemóniatörekvések” akadályozásában.

Mindemellett azonban a kínai fél érezhetően óvakodott attól is, hogy a pakisztáni barátság szükségtelenül elmérgesítse a gyorsan javuló indiai kapcsolatait. Újdelhi ugyanis – dacára minden jövőbeli potenciális ellentétnek – gazdasági szempontból és az Ázsiát érintő stratégiai párbeszéd vonatkozásában is összehasonlíthatatlanul fontosabb partner volt Iszlámábádnál.

A fentieket összegezve egyet kell tehát értenünk John W. Garver összegzésével, miszerint Kína dél-ázsiai törekvéseit a tárgyalt időszakban két alaptendencia határozta meg. Egyrészt igyekezett minél gyümölcsözőbb kapcsolatokat kialakítani a régió államaival, másrészt alapvető stratégiai érdeként már megjelent az indiai hatalmi törekvések ellensúlyozásának igénye.⁹⁶ Ez utóbbi szempontból Pakisztán olyan értéket képviselt, amely megért bizonyos észszerű áldozatvállalást. Iszlámábád ugyanakkor számottevő nyereséget könyvelhetett el a kínai kapcsolatok fejlődésével, ami nem pusztán gazdaságára volt jótékony hatással, hanem biztonságérzetét is fokozta. Az ország nagyhatalmi kapcsolatai közül ugyanis a 2000-es évekig bezárólag a pekingi szál bizonyult a legszilárdabbnak, azt nem kezdték ki olyan leépülő és bizalomvesztést okozó periódusok, mint az amerikai–pakisztáni partnerséget. A Musarraf-éra Kína-politikája tehát a hagyomány és az újszerűség elemeit is magában hordozta, megalapozottságát pedig utóélete is bizonyította.

Cezúra és kontinuitás

Pervez Musarraf 2008. augusztus 8-án még tett egy villámlátogatást a kínai fővárosban, hogy az olimpia megnyitóünnepségén személyesen köszönthesse a pakisztáni sportolókat. Útja egy ideig kérdésesnek tűnt (a lemondásáról is született bejelentés), mivel ekkor már érlelődött az elnök felelősségre vonása, amelyet a február 18-i választásokkal hatalomra jutott koalíció szorgalmazott vele szemben.⁹⁷ Ez volt Musarraf utolsó külföldi szereplése Pakisztán államfőjeként, tíz nappal később a rá nehezedő belpolitikai nyomásra lemondott hivataláról. A Peking és Iszlámábád közötti kapcsolatok szempontjából ennek mégsem volt komoly jelentősége, ami a kínai diplomácia vezetőjének áprilisi látogatásán is nyilvánvaló lett. Az új pakisztáni kormány – az elődjével kapcsolatban hangoztatott

⁹⁵ *Reckless driving on highway*. dawn.com, 2011. 07. 01. (2011. 12. 08.)

⁹⁶ Garver, John W.: *China's Kashmir Policies*, 16. o.

⁹⁷ *Pakistan: Musharraf Delays China Visit*. The New York Times, 2008. 08. 06. (2011. 09. 30.) és *Pakistan's Musharraf cancels visit to Olympics opener*. ABC News, 2008. 08. 06. (2011. 09. 30.)

minden averziója dacára – több területen is építeni tudott a „kínai nép nagy barátjának”⁹⁸ örökségére. A két ország kapcsolatainak légkörét régóta meghatározó reálpolitikai megfontolások, és a tárgyalt időszakban már egyértelműen nyomon követhető hosszú távú stratégiai számítások tükrében ez aligha meglepő. A harmadik katonai diktatúra időszakában a két hatalom együttműködésére tehát minden kulcsterületen az erőteljes bővülés volt jellemző, aminek nyomán Pakisztán a 21. század elejének nemzetközi küzdőterén Peking egyik legszorosabb szövetségeseként jelenhetett meg, például szolgálva a kínai hatalmi építkezés egyik csapásirányára. E kurzus megalapozottságáról és tartósságáról az iszlám köztársaság elitjén belül is erős meggyőződés élt. Erre szolgál gyakran emlegetett példával Husszein Hakkáni, Pakisztán volt washingtoni nagykövetének állásfoglalása, amelyben – saját véleménye szerint – egy jövőbeli választási kényszer esetén hazája minden bizonnyal Kína mellett foglalna állást az USA ellenében.⁹⁹ Bár a diplomácia Pakisztánban is érthető módon ódzkodni szokott az ilyen sarkos kijelentésektől, a 2000-es évek végére nem volt ok kételkedni abban, hogy ez szükség esetén egy reális opció lehet.

---

98 Hu elnök nevezte így Musarrafot 2006. február 20-án, pekingi látogatása során. Fisher Jr., Richard: *Musharraf Visits China: Current Issues in Pakistan-China Relations*. sinodefenceforum.com, 2006. 02. 25. (2010. 11. 13.)

99 Afridi, Jamal – Bajoria, Jayshree: *China-Pakistan Relations*. Council on Foreign Relations, 2010. 07. 06. (2011. 09. 12.)